

Ivan Macun.

(Spisal *Božidar Flegerič.*)

Mala župnija sv. Bolfenka v prijazni dolini Slovenskih goric, ki ima samo nekaj nad tisoč prebivavcev, dala je v sedanjem stoletju, kolikor mi je znano, slovenskemu narodu tri pisatelje, in ti so: pokojni dr. Josip Muršec (1807—1895), bivši profesor veronauka na realki v Gradcu; Ivan Macun, bivši profesor na prvi državni gimnaziji v Gradcu, in gospod Jakop Gomilšak, učnik dr. Josipa Muršeca, duhovnik sekovske vladikovine, prej pridigar, potem profesor na realki v Trstu.

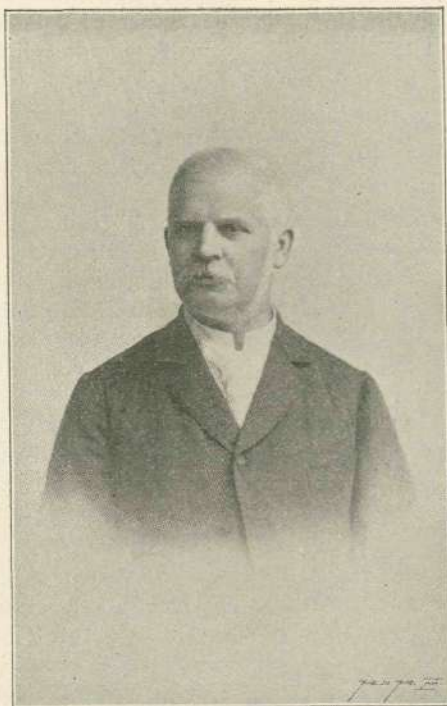
Ivan Zlatoust Macun ¹⁾ se je narodil dne 23. prosinca l. 1821. v Trnovcih, hišna št. 15., ne daleč od Pesnice. Rojstvena hiša Macunova dandanes ne stoji več. Njegov brat je moral prodati lepo kmetiško posestvo, katero je sedaj, kakor mnogo drugih posestev v ondašnjem kraju, skoro razkosano. Očetu je bilo ime Josip, a mati mu je bila Marija, rojena Krampergerjeva.

Malega Ivanka je krstil tedanji kurat Jakop Peklar. Sv. Bolfenk, sedaj župnija, je bila tedaj še lokalija, ustanovljena za cesarja Jožefa II. l. 1785. Početne šole je Macun zvršil doma, kjer so šole ustanovili l. 1812. Učitelj mu je bil Ignacij Rojko, v tej župniji dobro znani pedagog, ki je ondi učiteljeval več nego

¹⁾ Žal, da ne moremo bravcem podati Macunove slike. Vljudno pa prosimo, naj nam jo posodi, kdor jo ima, ali nam vsaj pové, kje bi se dobila.

„Dom in svet“ 1899, št. 2.

trideset let. Tedanji tretji normalni razred in gimnazijo je zvršil v Mariboru, kjer, kakor je sam pozneje trdil z mirno vestjo, ni nikdar slišal slovenske besedice. Modroslovja in prava se je izučil v Gradcu, toda pravdoznanstvo mu ni dajalo kruha. Mislim, da je imel od narave poseben nagon do učiteljevanja in za učenje jezikov posebno bistro glavo, ker, zvršivši pravdoznanstvo, ni se ž njim pečal, temveč je bil leta 1845. do 1846. namestni gimnazijski učitelj v Celju, l. 1846. do 1847. v Trstu. Počeni od 16. vel. travna l. 1848. do l. 1860. je bil neprenehoma učitelj na kr. veliki gimnaziji v Zagrebu. Macun je torej v kratkem času naredil strogo izkušnjo za gimnazijskega profesorja iz grščine in latinščine. V dobi njegovega učiteljevanja je ravnateljeval v Zagrebu neki Premru (Premrl), ki je, akoprem rodom Slovenec, bil zloglasen nemškutar, zatajevavec in hud sovražnik svojega naroda. Slišal sem nekdanj od nekega že davno pokojnega gimnazijskega profesorja,

Dr. Vatroslav Jagić.

rodom Štajerca, ki je prišel iz Varaždina v sedmi gimnazijski razred v Zagreb, kako ga je ravnatelj Premru nagovarjal, naj čita marljivo nemške klasike in se peča z nemško literaturo ter mu obetal, da mu priskrbi v najboljših hišah dobre instrukcije, ako to stori. Meseca vinotoka l. 1860. je moral Macun oditi iz Zagreba v Ljubljano in to največ

zbok spomenice, katero je s profesorjem Frančiškom Bradaško, sedaj upokojenim gimnazijskim ravnateljem, meseca svečana istega leta napisal v imenu devetih učiteljskih drugov proti omenjenemu ravnatelju. Trinajst mesecev pozneje je prišel pod istim nadzornikom, blagim dr. Jarcem, nazaj v Zagreb, kjer je ostal za banovanja zloglasnega barona Raucha do meseca vinotoka l. 1870.; istega leta je prosil za profesorsko službo na I. državni gimnaziji v Gradcu, katero je tudi dobil, in kjer je deloval vedno neumorno do svoje prerane smrti dné 27. vin. l. 1883.

Ivan Macun je bil na književnem polju izredno delaven, učitelj zelo dober, vesten in nepristran, toda zelo oster, rekel bi, neusmiljeno oster, kakor so mi pripovedovali njegovi bivši učenci v Zagrebu. Ta velika, brezobzirna ostrost res nekaj kazí njegov značaj, ki je sicer čist, neomadeževan. Morda delam pokojniku krivico, omenjajoč silno strogost in brezobzirnost njegovo, ker je sam nisem izkusil, a besedam iz drugih gimnazij prišlih dijakov često ni popolnoma verjeti.

Najprej je mladega Macuna v Mariboru začel opozarjati na narodno reč Feliks Kramperger, pozneje korar v Borovi, ki mu je menda bil sorodnik po materi; razven slavnega Davorina Trstenjaka ni bilo tedaj na gimnaziji nobenega učenca, ki bi bil imel le količkaj misli o narodnosti; vse je bilo zavito v gosto, neprezorno kopreno vladajoče nemščine. V modroslovju v Gradcu ni bilo skoro za pičico bolje; stoprav med pravniki se je začelo malo svitati na narodnem polju; neki Malavašič, pravnik v I. letu, je bil poln slovenskega duha. Ko je Macun videl, kako je pokojni Dajnko¹⁾, bivši velikonedeljski

¹⁾ Peter Dajnko se je rodil (kakor od njega tri leta mlajši Krempelj) blizu Radgone [in sicer v Bigovšaku. On je bil v prvi polovici tega stoletja važen buditelj slovenskega naroda ter je v svoji krepki mladosti mnogo in marljivo delal, kolikor je vedel in mogel. V početne šole je hodil doma, latinske je zvršil v Mariboru, bogoslovje in modroslovje pa v Gradcu. Dolgo let je kot duhovnik nemškega viteškega reda dekanoval pri Veliki Nedelji, ne daleč od Ormoža.

L. 1824. je izdal slovensko slovnico („Lehrbuch der Windischen Sprache“), predgovor je spisal

dekan, šolsko mladino pri izkušnjah izpraševal vse samo nemški, in kako graška stolica slovenskega jezika ni tako delovala, kakor bi bila morala in mogla delovati, opisal je v I. tečaju Jordanovega lista v Lip-

l. 1822. V tej slovnici je znanstveno razkazoval novotarijo s črkami; pisal je to knjižico, kakor pravi sam na početku predgovora, da ustreže želji slavistov, ki so si že od nekdaj želeli slovnice južnoštajerskega slovenskega narečja. Kakor Macun misli, bila je to glavna želja Dobrovskega. To delo ima tudi ta praktični namen, da ustreza za rabo Nemcem, ki so voljni učiti se slovenščine. Ta slovnica ni čisto krajevna, kakor je Metelkova, pa tudi nima tako široke jezikoslovne podlage. Učeni P. Šafařík sodi o tem delu v svoji knjigi „Geschichte der slovenischen Literatur“, 1864. tako-le: „Kein Unbefangener wird in Abrede stellen, das D—'s Grammatik mit vorzüglichem Fleisse ausgearbeitet worden und sich durch Gründlichkeit und Reichhaltigkeit, sowie durch Fasslichkeit, Klarheit und Bündigkeit des Vortrages auf das vortheilhafteste auszeichnet.“ Ta knjižica je po Macunovem mnenju jedino slovnisko delo, ki govori v celoti o posebnostih iztočnoštajerskega slovenskega narečja; obsega velik del besedij, ki se rabijo v tem kraju. Vsi naši slovnicearji do Murka so si trli glave o naši abecedi. To se vidi pri našem izvrstnem učenjaku I. Žigi Valentinu Popoviču in slavnem Kopitarju. V Dajnkovi slovnici so razven dveh vse črke jednake črkam v Metelkovi slovnici; videl je tudi, da se njegova iznajdba uvédla v šolske knjige, dasi samo za zelo kratek čas. Dajnko je tudi izgotovil slovar, kateri je že l. 1832. bila cenzura dovolila za tisek (Glej „Aufmerksame“ iz l. 1832., št. 34): a kje je sedaj to delo, ne vem.

Slovenski jezik je v Dajnkovih knjigah dosti gladek, a kar se tiče delavnosti in marljivosti njegove, bil je gledé izdajanja knjig do Slomškega najmarljivejši. Njegovi domačini so radi čitali njegove knjige, katerih je dokaj lepo število, in te so: *a*) Četiri šolske početne knjige, natisnjene l. 1816.—1831.; *b*) Slovnica; *c*) Sto cerkvenih in drugih pobožnih pesmij, 1826; *d*) 150 posvetnih pesmij in 200 ugank med slov. narodom na Štajerskem, 1829; *e*) Kmet Izidor s svojimi otroki in ljudmi (Chr. Schmida); *f*) Čebelarstvo, 1831; *g*) Evangelji in listi (tretji natisek, 1826); *h*) Veliki katekizem, 1826; *i*) Svetega pisma zgodbe iz starega ino novega veka (drugi natisek, 1824—1826); *k*) Knjiga pobožnosti (1824, tretji natisek); *l*) Sveti križni pot, 1829; *m*) Opravilo sv. meše, spovedne in druge prilične molitve (1829, drugi natisek); *n*) Molitve za katoliške kršnike, 1829; *o*) Božja služba kršanske mladosti, 1830. Omenjene pesmi pod *d*) niso pravo narodno blago,

siji „Slawische Jahrbücher“ l. 1844. žalostno stanje ljudskih šol po slovenskem Štajerju („Ueber die slowenischen Volksschulen in Untersteiermark“) in l. 1845. o sosednih slovenskih deželah („Die Slaven in Krain und den benachbarten Provinzen“); tedaj je tudi pridno dopisaval v časnik „Zora dalmatinska“. L. 1847. je napisal večjo razpravo o

ampak zložil jih je ali iz tujih predelal Dajnko sam, jih dal natisniti, da izpodrinejo prave narodne pesmi, katere so imele morda kako malo pogansko znamenje. Res velika škoda! V zvezi s to zbirko je morda zbirka narodnih pesmij, katero je l. 1825. poslal po vladi društvu glasbenih prijateljev avstrijskega cesarstva, katero je namerjalo prirediti tako zbirko narodnih pesmij z napevi iz vseh avstrijskih krajev. Poslal je namreč 1825. l. 50 cerkvenih in 50 posvetnih pesmij z napevi. Kaj se je potem z njimi zgodilo, ne vem. Iz tega jasno vidimo, da je bil pokojnik zelo delaven mož in da je, kolikor je mogel, podpiral duševni razvoj štajerskih Slovencev. Dajničica se je po Murkovem delovanju zavrgla isto tako, kakor je odstranil metelčico veliki učenjak Matija Čop; toda Metelko je pozneje vendar nekaj pisal z bohoričico, a Dajnka je ta prigodek tako razžalil, da je nehal delovati na narodnem polju, katero je bilo v oni dobi dokaj lepo izkrčeno. Stoprav l. 1861. in 1862. je opisal v „Drobtinicah“ neke kraje prekrasnih hribov, ki rodé najboljše štajersko vino, in k temu je bil povod Slomšekov duh, ki je v oni dobi budil štajerske Slovence. Umril je Dajnko dné 22. svečana l. 1873. v visoki starosti kot zlato-mašnik v pokoju. Malone do svoje smrti je še zmerom zbiral in zlagal nove uganke štajersko-slovenskega naroda ter jih poslal prof. Macunu, kateremu so se pa zdele premalo vredne za tisek. Ostavil je tudi rokopis v latinščini: „Hodierni Vinidi in Styria, sermonem conferentes cum antiquissimo Glagolita Cloziano“ 1836 in „Mali Vinogradnik ali rednik vinskih goric“ 1844, katera ima prepisana morda še sedaj v svojih rokah č. g. dr. Josip Pajek, korar v Mariboru. Kake vrednosti sta za nas ta rokopisa, ne vem.

Tukaj mi je še pristaviti, da Macun obdolžuje krivo Dajnka, da je kot dekan vedno izpraševal le nemški. To ni res. Jaz sem hodil v začetne šole k sv. Bolfenku v ljutomerskih goricah, katera župnija spada pod dekanat velikonedeljski. Pokojni dekan Dajnko je bil dobra duša, malo gluhi in je na vsako vprašanje sam odgovarjal, a vprašaneec za njim. To sem često slišal kot učenec v domači šoli, a potlej kot vseučiliščnik v šoli pri bližnjem sv. Miklavžu in tudi v Središču, a izpraševalo se je vse slovenski, ker nemščine ni znal nikdo. Po mojih mislih je prišel pokojni Macun morda kdaj v Or-

Gunduličevi¹⁾ junaški pesmi „Osmanu“, katero je priobčil v časopisu („Oesterreichische Blätter für Literatur, Kunst etc.“ 1847. Nr. 118, 123 von Dr. Schmidt); l. 1848. je priobčil v istem časopisu večji sestavek o gimnastiki. L. 1849. je sodeloval pri napravi velike hrvaške čitanke za nedeljske opetovalne šole po Istriji. L. 1850. je dal na svetlo: „Cvetje slovenskega pesništva.“ Ta knjiga je bila za ono dobo zelo koristna, ker je posebej ustrezala čitateljem, hotečim se seznaniti z našo mlado poezijo. L. 1852. je dal v hrvaškem leposlovnem listu „Nevenu“ tiskati: „Kratko krasoslovje“, ki je izšlo tudi pomnoženo v posebni hrvaški knjižici. Centralna vlada je dala natisniti njegova dela: a) „Oblikoslovje

mož, kjer so hodili v šolo otroci nemških uradnikov, zmožni nemščine. Da je te učence pokojni dekan Dajnko nemški izpraševal, je lahko verjetno, a Slovencev ni.

¹⁾ Ivan Gundulič, izmed najslavnejših starodalmatinskih pesnikov, se je porodil v Dobrovniku l. 1588., kjer je bil do svoje prerane smrti l. 1638. Bil je plemenitega rodu ter je kot plemič opravljal važne službe v svojem rojstvenem mestu, a najmilejši posel mu je bilo pesnikovanje, kateremu je posvetil vse proste ure. Najprej je prevél iz italijanščine vso veličansko epično pesem „Oslobojeni Jeruzalem“ (20 spevov) slavnega Torkvata Tassa (1544—1595), katera pa se je žal izgubila, da ji ni več moč najti sledú. Prevél je tudi nekaj psalmov in italijansko pesem: „L'amante timido“, „Ljubovnik sramežljiv“, ki pa nima posebne pesniške vrednosti. Nekaj ima liričnih prigodnih pesmij, največ je pa dram, a te so vse, izvzemši „Dubravko“, skrojene po starogrških dramatikih, kar nam kažejo že imena „Ariadna“, „Tezeo“ itd. Vse te drame so preveč lirične, brez dramatičnega dejanja. Njegovo največje delo je „Osman“, katerega je izgotovil nekaj časa pred smrtjo. Iz te pesmi se vidi jasno, da ta slavni pesnik ni imel prave žile za epične pesmi in da je bil bolj lirik. „Osman“ je zložen v osmercih, kar čitatelja dolgočasi, ker osmerek ni za epične pesmi. Komur je znana italijanska literatura, videl bo, prečitalši „Osmana“, da je na Gunduliča zelo vplival glasoviti Ariosto (1474—1533). Najkrasnejše njegovo delo je: „Suze sina razsipnoga“ v treh plačih, tudi v osmercu, samo da ima vsaka kitica šest vrst. Jezik je v tem delu, ki se zelo živo predstavlja, jako krasen in v njem polno dejanja. Primeriti se dá temu pesniškemu proizvodu samo velika pesem: „Uzdasi Mandaljene spokornice“, katero je zložil Ignacij Gjorgjič, opat mehedimski.

jezika grčkoga“ (prevod Kühnerjeve ¹⁾ nemške slovnice) l. 1853.; *b*) „Skladnja jezika grčkoga“, ki je samostalno delo, l. 1854.; *c*) „Kratka slovnica jezika nêmačkoga“ 1854. L. 1856. je napisal in priobčil v omenjenem hrvaškem leposlovnem časniku „Nevenu“ str. 329.—338. potopisne in književne črtice o bohinjski dolini in blejskem jezeru, kjer je na dotičnem mestu razlagal Prešernov „Krst pri Savici“. L. 1858. je dal tiskati v časniku za avstrijske gimnazije sestavek o latinskem jeziku. Namen tega sestavka je bil, da se s časom odpravi svojevoljno nepedagogiško razdeljevanje tega predmeta na zagrebški gimnaziji. L. 1862. je sprožil v „Slovenskem Glasniku“ v Celovcu obširno besedo o „Slovenski terminologiji“ v obče in predložil jezikoslovno načelo, kar je Cigale pozabil omeniti v predgovoru svoje terminologije. L. 1862. do 1864. je prevêl v hrvaščino za „Pozor“ in za „Danico ilirsko“ nekaj novel iz ruščine, p. „Slavulji“, „Sastanak“, „Pjevači“ (vse tri iz Turgenjeva ²⁾),

¹⁾ Rafael Kühner je bil izvrsten jezikoslovec, rojen 22. sušca l. 1802. v nemškem mestu Gotha; od l. 1823. je učiteljeval na liceju v Hannoveru, umrl 6. mal. travna l. 1878. Glavni deli njegovi: „Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache“ in „Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache“. Spisal je tudi grško slovnico za šolsko rabo; to knjigo so rabili profesorji in učenci dolgo časa na mnogih krajih.

²⁾ Ivan Sergijevič Turgenjev je izmed najimennitnejših ruskih pisateljev, rojen 9. listopada l. 1818. v mestu Orel; živel je večinoma na tujem in umrl dnê 3. kimovca l. 1883. v Bongivalu pri Parizu. Njegovi romani in novele so krasni pesniški proizvodi, umetniško dovršeni, preloženi malone v vse književne evropske jezike. Tudi Slovenci imamo nekaj prevodov tega pisatelja-velikana. Pokojni dr. Maks Samec, bivši zdravnik in deželni poslanec v Kam-

„Pisar“ (od Bělova). Potem je napisal kot sodelavec Gajevih „Narodnih novin“ (l. 1862. do 1864.) štirinajst razprav o Bolgarjih; potem v podlistku „Kratok pregled slovenske literature“, kateri sestavek Wurzbach v 44. zv. svojega velika slovnika pripisuje krivo Davorinu Trstenjaku. Ta sestavek je pisatelj dal pomnožen (800 natiskov) na svetlo; nastal je iz krajšega sestavka o slovenski književnosti v Riegerjevem naučnem slovníku kot del velike razprave „Jihoslovani“. L. 1865. je prišla na Dunaju na svetlo knjiga: „Fröhlich's theor.-prakt. Gramm. der illyr. Sprache“, čisto predelana, da jej je ostal malone samo naslov. V „Književniku“ razpravlja o najstarejši slovenski in hrvaški slovnici. L. 1874. je dal na svetlo v programu I. graške gimnazije večjo razpravo: „Macchiavelli ¹⁾ als Dichter, Historiker und Staatsmann.“ Mnogo je bilo še manjših sestavkov, ocen itd., priobčenih v „Jadranskem Slavjanu“ 1849—1850, „Danici“, „Novicah“ itd. (Konec.)

niku, je poslovenil in izdal roman „Dim“, ko je bil na graškem vseučilišču še slušatelj zdravilstva. Vrlo dobro je prevêl „Lovčeve zapiske“ pokojni Frančišek Remec, ki ni rabil nikakega nemškega prevoda, kakor nekateri drugi prelagatelji iz ruščine v slovenščino.

¹⁾ Macchiavelli Nikolaj se je rodil dnê 5. velikega travna l. 1469. v krasnem mestu Florenciji, kjer je, izučivši se naukov, bil nekaj časa tajnik; kot takemu so bila poverjena razna važna diplomatska poslanstva. L. 1512. je bil na sumu, da se je udeležil neke zarote proti Medicejcem; zbok tega so ga zaprli, v zaporu mučili in potem pregnali iz domovine, kamor se je l. 1513. zopet povrnil. Umrl je 22. rož. l. 1527. v svojem rojstvenem mestu. Glavno njegovo delo je: „Istorie florentine“ 1215—1492. Najbolj znani so njegovi politični spisi, v katerih priporoča neomejeno vladarsko silo.

Prevarjena.

Saj se nisem nikdar silil,
da bi tvoj prijatelj bil;
kaj bi zdaj se tebi smilil,
če sem zadnjič sôlze lil!

Kaj bi zdaj me v pismih tešil,
klical prejšnji čas nazaj,
kaj bi zdaj se rad odrešil
bridke moje sodbe — káj?

Ti prevarjen, jaz prevarjen:
mirna séziva v rokó;
kdo je huje bil udarjen,
vé nad nama naj nebó!

Anton Medved.

Ivan Macun.

(Spisal *Božidar Flegerič.*)

(Konec.)

Naj povem tu nekaj svojih mislij o navedenih Macunovih spisih, kolikor mi jih je znanih. Kakor sem že omenil, sestavil in izdal je pokojnik l. 1850. v Trstu čitanko „Cvetje jugoslovansko“ I. del. 8.º XII., str. 270. To knjigo so poslali v rzsodbo pokojnemu profesorju Fr. Metelku (rojen 14. mal. srpana l. 1759), ki jo je ostro grajal, kakor leto dnij poprej Fr. Malavašiča knjigo „Slovenska slovnica za perve slovenske šole v mestih in na deželi“, dasi jo je većinoma sestavil po njegovem, za ono dobo zeló dobrem delu „Lehrgebäude der slovenischen Sprache“; očital je namreč izdajatelju premnogo germanizmov in nepravilnih oblik, in to ne po krivici. V tej knjigi je obilo hrvaških izrazov, nekaj pesmic brez pesniške vrednosti, a srbske pesmi so brez razlage, ki bi bila zeló potrebna, ker v njih vse mrgoli turških besedij. Ta rzsodba je pisana v nemščini; njen konec se glasi: „für studierende Slovenen ganz unbrauchbar.“ To je pa vsekako preveč, ker je v knjigi nekaj Prešernovih pesmij in jedna rojenega Središčana Štefana Modrinjaka (1774—1827), namreč „Fabula“, ki spada gotovo med najbolje njegove pesniške proizvode.

V delcu: „Kratak pregled slovenske literature“ preveč hvali pisatelj Koseskega, imenujoč ga „kralja sedanje slovenske poezije“, kar Koseski ni bil.

„Dom in svet“ 1899, št. 3.

Poslednje obširneje Macunovo delo je: „Književna zgodovina Slovenskega Štajerja“ 179 strani v mali osmerki v Gradcu, 1883. Pisatelj je posvetil knjigo Miklošiču ob njegovi sedemdesetletnici. Tudi v tej knjigi jezik ni posebno čist; Macun vedno rabi hrvaško besedo „koji“ mesto „kateri“ in več drugih hrvaških besedij, ki niso na pravem mestu; tudi kazi knjigo nekaj nepravilnih oblik.

Književniki¹⁾, o katerih govori Macun, so razdeljeni v tri glavne vrste. V prvi vrsti so oni učenjaki, kateri s svojim pisateljstvom niso imeli nikakega narodnega namena; namen njihovega delovanja je bil splošen; rabili so latinščino ali pa nemščino v svojih spisih.

V drugo vrsto spadajo možjé, katerim je bil namen duševnega delovanja narodni jezik. V starejšem času so naštetni vsi književni delavci, rojeni na slovenskem Štajerju, a v novejšem času so izpuščeni vsi oni, ki so sicer rojeni slovenski Štajerci

v oni dobi, ko se je pri nas vzbudila narodna ideja, a so pisali v tujem nemškem jeziku, prištevaje sami sebe nemški narodnosti.

V tretji vrsti so navedeni časniki, narodne pesmi in nekaj znanih umetnikov, kar jih imamo Slovenci.

¹⁾ O tej znameniti knjigi Macunovi je že gospod A. Fékonja obširno poročal v „Ljublj. Zv.“ l. 1884., str. 625 in nasl., pa 694 in nasl. A ker naš pisatelj

Galileo Galilei.

Macun je začel s sv. Viktorinom, ki je bil najstarejši pisatelj Slovenskega Štajerja. Pisatelj je v drugi polovici 3. stoletja, bil vladika na Ptuj in za cesarja Avrelijana 2. listop. l. 302. umrl mučeniške smrti. Sv. Viktorin je bil pesnik in je tudi razlagal sv. pismo (Skrivno razodetje sv. Janeza); nekateri pisatelji pa trdijo, da ni iz njegovega peresa ostalo nobeno večje delo. Sv. Hjeronim pravi, da dela sv. Viktorina niso posebne vrednosti. Ta duševni velikan je rojen v istem stoletju, ko je sv. Viktorin umrl, moral je torej videti in čitati njegove spise, v katerih je večje hvale vredna dobra volja nego prava vrlina. Sv. Hjeronim tudi pravi, da latinska beseda ni sv. Viktorinu tekla gladko, ker je bil rodom Grk.

Za njim se je razprostirala mnogo stoletij grozna slovstvena tmina po naših deželah. Stoprav v petnajstem stoletju se je pojavil Tomaž Prelokar, čegar ime je Macun krivo zapisal Prekokor. Ta nenavadno nadarjeni mož je bil rojen v Celju in zbok tega so ga sovrstniki imenovali Celjskega („Thomas de Cilia“). Po žalostni smrti Ulrika II., zadnjega grofa celjskega (9. listopada l. 1456.), se je pospel na Dunaju do visokih častij. Bil je učitelj cesarjeviča Leopolda iz slovenščine, katero ga je začel poučevati okoli l. 1466. Ta Slovenec je cesarjevičevemu očetu Frideriku III. jako ugajal, in ker se je ta zelo trudil, da se pobožni Babenberžan Leopold povzdigne med svetnike, poslal je Prelokarja zaradi izvrstnega govorniškega dara v Rim. L. 1480. je bil naš rojak že prošt pri sv. Štefanu in kancelar vseučilišča. L. 1491. je bil vladika v Kostnicah, katera vladikovina je bila zadolžena; Prelokar je živel izredno varčno, da je vladikovino rešil dolgovi in jo spravil zopet v red. (O tem znamenitem možu je pisal obširno M. Ljubša: „Doctor Thomas de Cilia.“ Gradec, 1897. in pa „Dom in svet“ 1896, str. 276.)

Mimo sv. Viktorina in Prelokarja je navêdel Macun v svojem delcu še šestnajst štajerskih pisateljev, kateri so pisali latinski o njej razpravlja po svoje, objavili smo to poročilo lahko. — Uredništvo.

ali nemški, nekateri pa tudi v obeh jezikih. Najiminitnejši izmed teh je Benedikt Kuripešič, prav za prav Kuripečič. Ta za svojo dobo nenavadni mož je bil rojen v Gornjem gradu. Leto njegovega rojstva ni znano. Govoril je slovenski, latinski in tudi nemški in zbok znanja teh treh jezikov je l. 1530. potoval s poslanstvom nemškega kralja Ferdinanda I. v Carigrad. Spisal je knjižico: „Itinerarium, Wegraiss Kün. May. potschafft gen Constantinopel, zu dem Türkischen keiser Soleyman.“ Knjižica ima 64 strani v mali osmerki. V tem delu pripoveduje pisatelj, kako je kralj poslansko družbo l. 1530. odpravil iz Augsburga, kako je odpotoval iz Ljubljane prvi del 21. vel. srp. l. 1530. proti Metliki. Ta oddelek je vodil Josip Lamberg Snežniški. Drugi oddelek, ki ga je vodil hrabri Miklavž Jurišič, kapetan na Reki in v trdnjavi Sisku, katero je l. 1532. slavno branil, odrinil je dné 22. vel. srp. V tem poslanstvu je bilo 33 mož, ki so se združili v Metliki ter so prispeli dné 17. vinotoka v Carigrad. V oni dobi je Ferdinandova vojska začela naskakovati budimsko trdnjavo, in zbok tega je turški sultan, bivši prijatelj Ivanu Zapolji, dal poslanstvo zapreti, ki je ostalo do 22. grudna pod ključem in povrnivši se po isti poti prišlo dné 9. sveč. l. 1531. v Ljubljano. — Ta potopis ni samo suhoparno naštevanje tujih krajev, po katerih je poslanstvo hodilo. Često omenja pisatelj, da so bili nekdanj ondotni kraji v velikem blagostanju in njih prebivavci dokaj premožni; pripoveduje, kako se je kopalo v Srbiji zlato in srebro, posebno hvali Srbijo, v kateri se je pridelovalo mnogo lepe pšenice in rži. V predgovoru tega potopisa sta razložena oba namena, znanstveni in versko-politični. Temu delcu se moramo čuditi zaradi tega, ker podaje pisatelj mnogo novostij, čeprav so Turki ostro pazili na poslance, zlasti še v Carigradu, da ne bi prišli v dotiko z ondotnimi kristijani. Strah Turkov pred to dotiko se vidi tudi iz tega, da poslanska družba ni smela prenočevati v velikih mestih, n. pr. v Sarajevu (Vrhbosni), v Sofiji, Drenopolju, ampak je morala prenočevati le v kaki bližnji

vasi. — To potovanje je dalo povod še drugemu delcu, ki ima naslov: „Ein Disputation oder Gespräch zwayer Stalububen“ itd. Namen tega dela je bil opozoriti zapadno Evropo na težavni in tužni položaj vshodnih krščanskih bratov ter vzbuditi v njih misel, kako bi se dali rešiti kristijani, ki so vzdihovali pod grozno žulečim turškim jarmom.

Akolem se Kuripešič prištevava Nemcem („Das Land Servia, so wir teutschen nennen Surffen“), vendar kaže na mnogih mestih, da se čuti Slovenca in da zna slovenski jezik; pravi namreč, da je srbski jezik tudi slovanskega rodu („und ist Surffisch auch ein Windisch sprach“), a o Bolgarjih pravi: „Haben auch ein Windische sprach, die unns mer unverstend'ig gewest, dann der Surffen sprach.“ Svojo slovansko čud odkriva posebno na mestih, kjer omenja srbske narodne pesmi. Sicer ne navaja nikjer v svojih spisih, da je slišal kje kako srbsko narodno pesem, vendar si pa to lahko mislimo. Večkrat se spominja pisatelj v svojem potopisu srbske narodne pesmi, n. pr. ko je stopil dne 29. vel. srpana na turško zemljo, potem ozirajoč se na slavnega, na Kosovem polju padlega junaka Miloša Obilića i. dr. O Milošu Obiliću govori, da je storil mnogo slavnih del, o katerih se je tedaj po Hrvaškem in po meji prepevalo mnogo pesmij (vonn welliches Ritterlichen thaten noch jetzt in Crabatten und der ende viel lyeder gesungen werden“).

Razven teh dveh knjig sta ostala iz Kuripešičevega peresa še dva latinska spisa, katera je kot tolmač izgotovil v Carigradu in ki sta priobčena v delu: Gevay, „Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Oesterreich, Ungarn und der Pforte im 16. und 17. Jahrhunderte“. V tem delu sta natisnjeni poročili obeh poslancev, ki nam kažeta, da kapetan Jurišič ni bil zmožen nemščine ne v govoru ne v pisavi; svoje ime je namreč podpisaval (razven jedenkrat) cirilski; Lamberg pa ni znal zadosti slovenski, in zaradi tega je kralj dovolil poslanstvu tolmača, ki je umel in govoril vse tri jezike. Hammer-Purgstall pri-

poveduje v svojem delu: „Geschichte des osmanischen Reiches“, kako je Jurišič dvakrat govoril pred osmanskim dvorom hrvaški, a Lamberg jedenkrat nemški; zahteve, katere so predložili, spisal je vsekar naš Kuripešič latinski.

Drugo dobo je začel Macun z možem, ki bi bil v poznejši dobi in v boljšem gnotnem položaju gotovo med slovenskimi prvaki; ta mož je Ivan Žiga Valentin Popovič, učenjak-čudak, ki se je čutil Slovenca, dasi je učil nemško slovnico in zlog nemškega jezika na Dunaju.

Ta predmet je učil petnajst let. Mnogoštevilni privrženci plitvoglavega Gottscheda¹⁾ in nekateri njegovi sodrugji, kateri niso mogli trpeti nove stolice nemškega jezika, ker se jim je zdela nepotrebna, so zadevali mnogo hudega ubogemu Popoviču, a ti tesnosrčniki niso vedeli, kakšnega moža imajo med seboj. Opomnje vredno je to, da je učeni Kopitar v 51. sestavku (Kopitars kleinere Schriften ed. Miklosich) povedal Nemcem, da je Popovič za latinsko besedo „specula“ iznašel nemško besedo: „Sternwarte“, katera se sedaj rabi povsod, kjer se nemški govori.

V tej dobi je navedenih sedemnajst pisateljev, izmed katerih je poslednji Ljutomerčan dr. Josip Kholz, rojen l. 1791., ki je bil zdravnik v Solnogradu in poučeval teoretično in praktično zdravilstvo. L. 1832. je bil profesor na dunajskem vseučilišču in poznej protomedik v Dolenji Avstriji; umrl je umirovljen na Dunaju l. 1862. Spisal je več sestavkov v nemščini in v latinščini: „Institutiones medicae hygienes et semiotices generalis usui academico accomodatae.“ Ta imenitni Slovenec je bil tudi urednik letopisa: „Medizinische Jahrbücher des österreichischen Staates“ in „Oesterreichische Zeitschrift für praktische Heilkunde“ in je

¹⁾ Gottsched (Ivan Krištof) se je porodil dne 2. svečana l. 1700. ne daleč od Königsberga; od l. 1730. je bil profesor na vseučilišču v Lipsiji, umrl dne 12. grudna l. 1766. Bil je pesnik, toda suhoparen in brez pesniške domišljije. Kot ocenjevalec ima nekaj zaslug za razvoj nemškega jezika. Bil je ošaben in sila svojeglaven človek, toda koncem svojega življenja je osamel.

izdaval z dvema doktorjema v mestu Erlangen: „Deutsche Zeitschrift für die Staatsarzneikunde in Deutschland und Oesterreich.“

V drugi vrsti so tri dobe. Prva se začneja s pisateljem, ki je bil najstarejši štajerski slovenski književnik. Ta pisatelj je bil jezuit Josip Hasl, rojen okoli l. 1730. ne daleč od Celja. Poslovenil je delo: „Quadragesima sancta“, katero je bil spisal o. Gabriel Hevenes, in je dal l. 1770. v Ljubljani na svetlo z naslovom „Sveti post, Kristusovim trpljenju posvečen, u vsakdanu premišjuvanje resdeljen . . .“ Kot pridigar v Ljubljani je bil po vsej pravici hud protivnik jezikovnih slabostij p. Marka Pohlina.

V tej dobi je Macun naštel sedem pisateljev, izmed katerih je poslednji Ljutomerčan Leopold Volkmer, katerega zasluge je dosti dobro ocenil.

V drugi dobi je tudi naštetih sedem pisateljev in še nekaterih učenih mož. Ne vem kako je to, da je pokojnik pozabil na neke pisatelje, ki so pisali v dajničici; akoprem so neznatni in so večinoma prelagali iz nemščine, vendar bi se bil moral spominjati jih, ker so rojeni med Muro in Dravo. Bodi mi dovoljeno jih tukaj navesti.

Davorin Veršič se je rodil l. 1779. pri sv. Rupertu v Slovenskih goricah, kakor trideset let pozneje dr. Murko. Umrl je l. 1850. v Radgoni. Iz njegovega peresa je iz nemščine prevedeni molitvenik: „Duhovni varuh za mladost.“

Anton Lah iz Jarenine, kjer se je porodil l. 1803. ter umrl l. 1861. kot župnik v Lembahu; prevel je Schmidtovo povest „Das hölzerne Kreuz“, katera ima naslov: „Leseni križec.“

Vido Rižner (1793—1861), rojen Ptujčan, bivši duhovnik v karlauski kaznilnici v Gradcu, umrl kot župnik v Gnasu, izdal je dva molitvenika: a) „Nabirki za mlade Kristjane“ in b) „Katolška mešna knjižnica“, natisnjena l. 1828. in 1831. Prevel je tudi „Svete četiri evangelije“, pri katerem delu sta mu pomagala Koloman Kvas in Anton Murko. Ta pisatelj je hvalevreden že zбоk tega, ker je pisal slovenski, dasi je kot Ptujčan, mislim,

že govoril nemški od malih nog in potlej služboval vedno na Nemškem. Bržkone ga je navédla na to blago misel živa potreba slovenskih knjig, kar je dovolj uvidel, občujoč v kaznilnici gotovo tudi s Slovenci.

Anton Šerf (1848—1882) se je rodil na Prekmurskem v neki vasi blizu Radgone, spadajoči pod radgonsko župnijo. Kakor je Macun uvrstil med štajerske pisatelje Andreja Rejo, rojenega v Korminu na Goriškem, in Janeza Nep. Primica, ki je bil rojen 23. mal. travna l. 1785. v Zalogu na Kranjskem, a ne, kakor trdi Macun, okoli l. 1791.: istotako bi bil smel uvrstiti med nje Antona Šerfa, ki se je v Radgoni že gotovo za svoje mladosti v šoli nemščine učil in imel priliko navzeti se nemškega duha. Njega je vspodbudil na slovensko pisateljstvo gotovo pokojni Dajnko. Šerf je na več mestih kapelanoval na Štajerskem in bil slednjič župnik pri Svetinjah v ljutomerskih goricah, kjer je zbolel na umu in umrl v visoki starosti. Izdal je: 1. „Pad no zdig človeka.“ Gradec 1832; 2. Predge za vse Nedele no Svetke.“ Gradec 1835.

Na drugi strani naslovnega lista je v nemškem jeziku podeljeno dovoljenje sekovskega škofijstva, da se knjiga sme tiskati.

Poleg dovoljenja sekovskega škofijstva je pisatelju na peti in šesti strani pripisal pokojni Dajnko priporočilo, iz česar se jasno vidi, da ga je on začel bodriti na pisateljstvo. (Glej: „Zgodovino slovenskega slovstva“ II. del. Izdala in založila Mat. Slov. Spisal prof. dr. Karol Glaser, str. 183 in 184.)

Poslednji pisatelj v tej dobi je naveden Josip Lipold, pesnik, rojen l. 1786. v Mozirju, umrl kot župnik v Rečici l. 1855. Bil je na glasu kot umen sadjerejec in pesnik v tistem času po krajih, kjer je deloval.

Tretjo dobo začneja pisatelj z l. 1830. ter piše, da je oni čas jako važen, ko je vlada na Dunaju mislila na to, kako bi se narodni in politični duh Madjarov ukrotil v zemljah same krone sv. Štefana. Istega leta je dal v Budimu Ljudevit Gaj¹⁾ na svetlo

¹⁾ Gaj se je porodil dné 8. mal. srp. l. 1809. v Krapini in je bil sin premožnih roditeljev. Mati mu

sestavek „Horvatzko szlavenski pravopisz“. V tem sestavku je pisatelj sprejel češki pravopis in položil temelj latinici. V tej dobi je naštel sedemnajst pisateljev, prvi je neznatni pesnik Dragotin Šamprl, ki je rano umrl. Obširno je Macun pisal o Vrazu, samo to je krivo, da je postavil dan pesnikovega rojstva 10. rožnika: pokojnik se je rodil 30. rožnika. Zeló hvalevredno je to, da je pisatelj navêl nekaj iz drugih jezikov prevedenih, a nekaj izvornih slovenskih pesmij, izmed katerih je najboljširneja in gotovo poslednja z naslovom: „Hvala nj. ces. visokosti nadvojvodi Ivanu zapeta na den 20. januarija kakti na spomin rojstva in posvečena s ponižne podanosti od Murških in Dravskih Slovencev.“ Ta veličastna pesem je zložena v štajersko-iztočnem narečju in je jako lepa; posebno lep je opis morske vožnje, viharja in kako se je morje zopet pomirilo. Macun pravi, da je ta oda

je bila bistroumna in rodoljubna žena. V šolo je hodil v frančiškanskem zavodu v svojem rojstvenem kraju. Še zeló mlad se je seznanil s češkimi in poljskimi kronikami, kar ga je navedlo na to, da je namerjal izdati spis: „Brevis descriptio loci Krapinae“, ker ga je veselila zgodovina rojstvenega kraja. V Karlovcu je nadaljeval nauke in ondi izdal l. 1826. spis: „Die Schlösser von Krapina sammt einem Anhang von der dortigen Gegend in botanischer Hinsicht“. Najprej je v domačem, t. j. kajkavskem narečju objavljal prve pesniške poskuse v časniku „Luni“. Zvršivši gimnazijske nauke je šel na Dunaj, a s časom na graško vseučilišče. V Gradcu je našel družbo mladih rojakov, imenujočo se „Hirski klub“ ter se seznanil s srbskimi narodnimi pesnimi in s češkimi pravopisom. Učitelja stam bila Muchar in Wartinger, ki ga je nagovarjal, naj dela za slovstvo v materinem jeziku. To je bil mož blagega srca!

Gaj je namerjal pisati zgodovino hrvaškega naroda ter je bil zbok tega odpotoval iz Gradca v Pešto, kjer se je nadejal, da najde kaj izvirnega gradiva za tako delo. Ni mi znano, je-li kaj našel ali ne, toda bivanje v Pešti, kjer se je seznanil z dvema imenitnima Slovakoma, z Janom Kollárjem (1793—1852) in Pavlom Josipom Šafaříkom (1795 do 1861), uplivalo je mnogo na njegovo delovanje. V Pešti je opazil, kako se Madjari dvigajo in borijo za svojo narodno stvar, in to je Gaju vzbudilo nado, da se tudi južni Slovani morajo s časom preroditi. Gaj se je zeló navdušil za Kollárjeve ideje o slovanski vzajemnosti, katere je začel pismeno in ustno razširjati.

vredna in jasna prednica veličastveno navdušenih, a težko umevnih ód, s katerimi je pet let pozneje Koseski pozdravil cesarja Ferdinanda. V tej dobi so omenjeni največji štajerski pisatelji: učenjak prof. Miklošič, Caf, Trstenjak in naš narodni pisatelj Slomšek. Poslednji pisatelj te dobe je čast. gosp. Ignacij Orožen, sedaj stolni prošt v Mariboru.

Pisatelji četrte, to je najnovejše dobe, začeli so delovati po letu 1848., med katerimi je na prvem mestu dr. Josip Krajnc. L. 1850. do 1860. so se začele rahlo in polagoma razvijati naše narodne ideje, dasi so bili pritiski silni. V tej dobi je naštetih 12 pisateljev, a nekaj, večinoma še sedaj živečih, je naštetih po abecednem redu.

V tretji vrsti so omenjeni časniki, narodno pesništvo, za katero imajo posebne zasluge nabiralci: Stanko Vraz, Orolav Caf, Drobnič in Macun sam. Hvalevredno omenja pokojni pisatelj, da je

Dokončavši v l. 1831. svoje nauke, se je povrnil v domovino, in namera njegova je odslej bila: dati hrvaškemu slovstvu čisto drug, to je nov tok in zjediniti vsa južno-slovanska plemena v jeden slovstveni jezik. Iz one dobe je njegov rokopis: „Ueber die Vereinigung der in altillirischen Districten wohnenden Slaven zu einer Bücher-sprache.“

V Zagrebu je Gaj po dovršenih naukih razširjal svoje misli o preporodu hrvaškega naroda in to mu je bilo tem lože, ker je imel od narave, kakor se neredko opaža pri Hrvatih, izredni govorniški dar. Sila važno je to, da je Gaju prišlo na misel izdajati list, šireč njegove nazore. Njegovi prošnji so ustregli na Dunaju. Začel je izdajati politični list: „Novine Horvatzke“, in slovstveni: „Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka.“ Ta list so podpirali nekateri starejši in mlajši pisatelji.

L. 1839. je cesar Ferdinand dal Gaju dragocen prstan v priznanje njegove delavnosti. Ko so pa začeli Iliri naglašati svoje tirjatve, skrčila se je ta naklonjenost.

Gaj je bil ognjevit domoljub, toda neploden pisatelj in tudi ne učenjak. Bil je doktor lipskega vseučilišča. Izdajal je svoja časopisa na svojo roko ter prišel skoro v zadrego. Iskal je podpore na Dunaju in tudi v Rusiji, toda njegovi naporji niso posebno uspevali. Začeli so ga kriviti, da je slabega značaja, in temu je bilo po vsej priliki vzrok njegovo slabo gmotno stanje. Zapuščen je umrl l. 1872.

prosti narod že na koncu pesniške delavnosti, a to ni čudo, ker učitelji — sicer ne vsi — so začeli širiti že pred nekolikimi desetletji puhle prevode nemških pesmij, ki so brez pesniške vrednosti, in jalove in puste proizvode svojega nepesniškega duha med preprosto ljudstvo, a po čitalnicah in v obče pri svečanih veselicah pojó se večinoma že sedaj umetne pesmi, ki podkopujejo narodno pesništvo.

V dodatku je navedenih nekaj slovenskih umetnikov, in to je jako pohvalno, ker si nekatere slovenske umetnike prisvajajo Nemci; samo zdi se mi, da jih pisatelj omenja preveč površno. Zakaj ni pisatelj zapisal rojstvenega dné in leta glasbenih umetnikov Ivana Miklošiča in obeh bratov Ipavcev, skladateljev na glasu?

Pohvalno pa treba opomniti, da nam je pokojni Macun začuval ime jednega slovenskega umetnika, ki ga Nemci prištevajo svojcem. Ta nenavadni človek je Josip Vršič. Ni mi znano, kako je mogel tega Slovence neki vitez Pichl v knjigi: „Mittheilungen des historischen Vereins für Steiermark 1850“ prišteti med nemške umetnike. Vršič se je narodil ne daleč od Radgone na Kamni gorici, a Macun zopet ni povedal, kdaj, kar bi bil lahko pozvedel.

Vršič je bil sin ubogih roditeljev viničarjev. Ni znal ne čitati, ne pisati, še manje risati. Bil je mizar in se je sam naučil izvrstno tesati vsakovrstno orodje. Radgonski grof Wurmbbrandt je v bitvi pri Lipsiji l. 1813. izgubil nogo. Vršič je naredil zanj berglje, katere so bile mnogo boljše od dragih bergelj, katere si je grof naročal iz tujih krajev. S temi bergljami je bil grof često celi dan brez težave na lovu. Vršičeve berglje so začele s časom zelo sloveti, da so jih pošiljali v bližnje in daljnje kraje, celó v Benetke in v Varšavo. Neki knez Ahremberg si je dal napraviti pri njem štiri berglje, ker je uvidel, da so bile mnogo boljše od pariških in londonskih. Človek se mora temu čuditi, da si je Vršič vse za re-

zanje potrebno orodje delal sam po svoji glavi. Graško obrtniško društvo je pri njem dalo napraviti tako nogo, ki je bila od zgoraj do spodaj prerezana, da so se mogli obrtniki naučiti, kako je bila noga napravljena. Delal je tudi umetne roke in prste ter jih pošiljal na Bavarsko. Tega samoukega umetnika so bolj čislali tujei nego domačini. L. 1845. je bila na Dunaju občeavstrijska izložba, a ker tam nevedneži niso cenili umetnosti njegove, ni hotel več delati, začelo se mu je mešati, ostavil je svoj rojstveni kraj in okoli blodil. Dné 12. rožnika l. 1847. je umrl na nekem gūmnu v vasi Muckendorfu pri Gleichenbergu in je pokopan v Stradenu. Morebiti ga Nemci zato prištevajo svojcem, ker počiva na njihovi zemlji? Res, jako žalostno!

Nekatere slovenske pisatelje omenja Macun jako površno. Pri mnogih ni rojstvene številke, a nekaj številke je krivih. Da se je Mihael Zagajšek l. 1788. narodil, to je gotovo tiskovna pomota: kako bi kot triletni otrok mogel izdati svojo slabo slovnico. Zagajšek je rojen l. 1739., a umrl je l. 1827.

Janez Nep. Primic ni rojen ok. l. 1790., temveč dné 23. mal. travna l. 1785., a tudi umrl ni l. 1818., temveč l. 1823.

Macun tudi nikjer ne omenja, da je pokojni dr. Muršec, njegov krajan, kapelanoval pri sv. Miklavžu v ljutomerskih gorica l. 1831.—1833., kar se jasno vidi iz Vrazovih, Muršecu iz Gradca poslanih, pisem iz one dobe. In tako se bo s časom našlo marsikaj, kar sedaj ni na pravem mestu.

Dveh ali še morda več pisateljev Macun v svojem delu ni navel. Ta sta Sigismund Juvančič, rojen l. 1798. blizu Konjic, umrl dné 15. pros. l. 1845. kot dekan v Laškem trgu.

Jurij Verdinek, umrl v Starem trgu l. 1836. Spisal je molitvenik: „Vsakdanji kruh, prav lepe molitívne bukvice.“

Vendar je ta Macunova knjiga jako hvalevredno delo in častno ne samo za Štajerce, ampak za vse Slovence.